

การจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง ตำบลตำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่
Community Forest Management of Ban Pong, Ta Pha Mok Sub-district,
Long District, Phrae Province

ปรีชญา มะตักดี¹ & ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา²

Praritchaya Masak¹ & Siripong Ladavalaya Na Ayuthya²

Corresponding author : praritchaya.m@gmail.com

Received: 15/07/69 Revised: 07/08/69 Accepted: 08/08/69

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการความร่วมมือ ภาคส่วนที่มีส่วนร่วม ระดับการมีส่วนร่วม และบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคส่วนในการจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง 2) กระบวนการสร้างเครือข่าย รูปแบบ และระดับการร่วมมือของภาคีเครือข่าย และ 3) แนวทางจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการเข้าใจ-เข้าถึง-พัฒนา การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลัก 25 ราย ได้แก่ ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน และผู้แทนภาคส่วนอื่น เก็บข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) ภาคส่วนที่มีส่วนร่วม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด โรงเรียน ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ โดยร่วมกันพูดคุยเจรจา จัดทำข้อตกลง ดำเนินกิจกรรม และติดตามประเมินผล ระดับการมีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่การรับรู้ข้อมูล การรับฟังความคิดเห็น การเข้ามามีบทบาท การสร้างความร่วมมือ และการเสริมพลังอำนาจ 2) ภาคีเครือข่ายเริ่มจากการรวมตัวของชุมชน ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษา โดยมีรูปแบบการทำงานร่วมกัน 3 รูปแบบ และ 3) ชุมชนบ้านโป่งได้ประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักเข้าใจ-เข้าถึง-พัฒนา โดยกำหนดกฎระเบียบ แผนการจัดการ และติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การจัดการป่าชุมชน; ป่าชุมชนบ้านโป่ง; ภาคีเครือข่ายความร่วมมือ; เศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

² คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

¹ Student, Faculty of Political Science and Public Administration, Chiangmai University

² Faculty of Political Science and Public Administration, Chiangmai University

This study aimed to examine: (1) collaborative processes, participating sectors, levels of participation, and sectoral roles in managing Ban Pong Community Forest; (2) network-building processes, collaboration patterns, and levels of network collaboration; and (3) community forest management approaches based on the Philosophy of Sufficiency Economy and the Understanding–Reaching–Developing principles. The 25 key informants comprised representatives of government agencies, community leaders, community stakeholders, and other sectors. Data were collected through document review, in-depth interviews, and focus group discussions and analyzed using content analysis. The findings revealed that: (1) government agencies, private and academic sectors, local administrative organizations, temples, schools, community leaders, and residents participated through dialogue, agreement formulation, activity implementation, and monitoring and evaluation. Participation ranged from receiving information and consulting stakeholders to involvement, collaboration, and empowerment; (2) the network originated from collaboration among the community, temples, and schools, together with government agencies and educational institutions, and operated through three collaboration patterns; and (3) the community applied the King’s Philosophy, the Philosophy of Sufficiency Economy, and the Understanding–Reaching–Developing principles by establishing community regulations, formulating management plans, and conducting continuous monitoring and evaluation.

Keywords: Community Forest Management; Ban Pong Community Forest; Collaborative Network Partners; Sufficiency Economy

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพเป็นอันดับต้นของโลก มีระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตนานาชนิด มีภูมิศาสตร์และภูมิประเทศที่มีประวัติศาสตร์ในการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาอย่างยาวนาน ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จำนวนมากที่มีความผูกพันทางจิตวิญญาณกับธรรมชาติและทรัพยากรป่าไม้ มีความเชื่อ พิธีกรรม ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรป่าไม้ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าจึงเกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน เพราะป่าไม้คือแหล่งปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพของคน เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค เชื้อเพลิง วัสดุอุปโภคบริโภค และแหล่งผลิตน้ำในการทำการเกษตร รวมถึงเป็นแหล่งรายได้เสริมในการเก็บผลผลิตต่าง ๆ อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นแหล่งดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ช่วยลดภาวะโลกร้อน และเป็นพื้นที่อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพที่มีความสำคัญ (กรมป่าไม้, 2552) เมื่อความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ป่าไม้ถูกบุกรุกทำลาย ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและ

พื้นที่ป่าลดลงอย่างต่อเนื่อง รัฐจึงมีความพยายามแก้ไขปัญหาโดยการกำหนดพื้นที่ป่าไม้ของรัฐ มีการจัดทำแนวเขตป่าไม้และออกกฎหมายมากำกับขอบเขตและอำนาจในการกำกับดูแลป่าดังกล่าว อีกทั้งกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้กระทำการฝ่าฝืนกฎหมาย (พีรวัฒน์ วันสวัสดิ์, 2567)

การจัดการป่าไม้ของไทย มีหน่วยงานที่รับผิดชอบหลักคือ กรมป่าไม้ และ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Open Development Thailand, 2563) โดยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ เช่น พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 มุ่งเน้นการควบคุมและสงวนหวงห้ามมากกว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น ส่งผลให้ผู้ที่อยู่อาศัยและดำรงชีวิตในพื้นที่ป่าก่อนมีการประกาศเขตป่าไม้ กลายเป็นผู้บุกรุก มีปัญหาการลักลอบตัดไม้ การใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั่งยืน ขณะที่รัฐมีการดำเนินการจัดการปกป้องป่าภายใต้กรอบกฎหมายและหลักการรักษาป่าตามกฎหมาย และชาวบ้านรักษาป่าด้วยแบบแผนวิถีชีวิตและจารีตประเพณีตามบรรพบุรุษ ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐและชาวบ้านในการจัดการบริหารทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง (ปริวัตร นันติ, 2555)

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ส่งผลให้รัฐมีความตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 43 ที่ให้การรับรองสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตนเองอย่างมีส่วนร่วม (ราชกิจจานุเบกษา, 2560) กรมป่าไม้ได้ร่วมกับนักวิชาการและภาคส่วนต่าง ๆ ผลักดันร่างกฎหมายเพื่อให้การจัดการทรัพยากรป่าไม้ดำเนินการภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน และได้กำหนดนโยบายการจัดการป่าชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน ภายใต้กรอบของพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ถือเป็น การรับรองสิทธิของชุมชนในการจัดตั้งและดูแลป่าชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถเสนอพื้นที่เพื่อจัดตั้งเป็นป่าชุมชน จัดทำข้อบังคับ แผนการใช้ประโยชน์ และกิจกรรมในการอนุรักษ์ได้ด้วยตนเอง ภายใต้การกำกับดูแลของกรมป่าไม้ มีเจตนารมณ์เพื่อให้ชุมชนและภาครัฐได้ร่วมกันดำเนินการอนุรักษ์ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน ในรูปแบบของป่าชุมชน (กรมป่าไม้, 2563)

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่ภาครัฐจะมีการพิจารณาออกกฎหมายรับรองสิทธิของชุมชนอย่างเป็นทางการ ชุมชนจำนวนมากได้ดำเนินการจัดการ ดูแลรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่ามาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยอาศัยกลไกตามจารีตประเพณี ความเชื่อ และข้อตกลงร่วมกันภายในชุมชน โดยการจัดการป่าชุมชนได้เกิดขึ้นจากการริเริ่มของคนในชุมชนเองมาก่อน ดังเช่น การจัดการป่าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผาหมอก อำเภอละงู จังหวัดแพร่ ที่ได้เริ่มมีการดูแลรักษาป่าร่วมกันของคนในชุมชน มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและฟื้นฟูป่า ให้มีความอุดมสมบูรณ์ เกิดประโยชน์กับชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2554 ชุมชนบ้านปางได้รับการยอมรับจากกรมป่าไม้ ด้วยการประกาศจัดตั้งให้เป็นป่าชุมชน โดยคนในชุมชนได้ตั้งเป้าหมายร่วมกันว่า “คนอยู่ได้ ป่าอยู่ได้” สร้างกลุ่มสมาชิกที่สามารถช่วยกันจัดการ ปกป้อง ดูแลพื้นที่ได้อย่างเข้มแข็ง และมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจป่าชุมชนบ้านปาง เพื่อผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากป่า สร้างรายได้ให้คนในชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพิงตนเองได้ มีการกำหนดแนวเขต กฎ ระเบียบ กติกา ข้อบังคับการใช้ป่าชุมชนร่วมกัน

มีบทลงโทษหากฝ่าฝืน มีแผนในการพัฒนาและบริหารจัดการป้าชุมชน เช่น กิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าให้อุดมสมบูรณ์ โดยใช้รูปแบบ (บวร.) บ้าน-วัด-โรงเรียน และหน่วยงานราชการต่าง ๆ มีการจัดตั้งคณะกรรมการป้าชุมชน รวมถึงการสร้างกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่า ปักจิตสำนึกให้แก่เยาวชนรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ ชุมชนบ้านปางมีการสร้างภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนในการพัฒนา มีการเชื่อมโยงเครือข่ายป้าชุมชนระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จนเกิดเป็นเครือข่ายป้าชุมชนระดับจังหวัด และระดับภาค เพื่อให้เกิดการวางแผนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (เทียน กันทะล้น, 2563)

ตลอดระยะเวลากว่า 20 ปีของการฟื้นฟู พัฒนาและปกป้องป้าชุมชนบ้านปาง จากสภาพพื้นที่ที่เคยแห้งแล้ง กลับคืนมาเป็นป่าผืนใหญ่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ จนมีสภาพเป็น “ป่าต้นน้ำ” ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีการนำแนวคิดและหลักการของ “ศาสตร์พระราชา” เศรษฐกิจพอเพียง และหลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” มาใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการพัฒนาป้าชุมชน ส่งผลให้ชุมชนได้รับรางวัลด้านการจัดการป้าชุมชนในระดับประเทศหลายรางวัล เช่น รางวัลชนะเลิศ ป้าชุมชนดีเด่นระดับประเทศ ถ้วยพระราชทานสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พ.ศ. 2563 รางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 22 ประจำปี พ.ศ. 2566 (สถาบันลูกโลกสีเขียว, 2567) นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ของนักเรียน นักศึกษา (ณัฐนิชา นาคน้อย, 2566) จึงถือได้ว่าป้าชุมชนบ้านปางประสบความสำเร็จในการจัดการป้าชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548จนถึงปัจจุบัน

จากความสำเร็จของการจัดการป้าชุมชนบ้านปาง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเป็นกรณีที่น่าสนใจและสมควรนำมาศึกษา เพื่อสังเคราะห์ออกมาเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป้าชุมชนว่า การจัดการป้าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ มีกระบวนการความร่วมมือในการบริหารจัดการป้าชุมชนในพื้นที่อย่างไร มีภาคส่วนใดบ้างที่เข้ามามีส่วนร่วม มีการสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อแสวงหาแหล่งทุน องค์ความรู้จากภาคส่วนต่าง ๆ ในรูปแบบใด อย่างไร มีการนำแนวคิดและหลักการ “ศาสตร์พระราชา” เศรษฐกิจพอเพียง และหลักการเข้าใจ-เข้าถึง-พัฒนา มาใช้เป็นแนวทางจัดการพัฒนาป้าชุมชน อย่างไร จนทำให้บรรลุความสำเร็จในการจัดการป้าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ องค์ความรู้ที่ได้รับถือเป็นบทเรียนด้านการดำเนินการจัดการป้าชุมชนที่สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบหรือต่อยอด การบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าอื่น ๆ ต่อไปได้ อย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการความร่วมมือ ภาคส่วนที่เข้ามามีส่วนร่วม ระดับการมีส่วนร่วม และบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคส่วน ในการร่วมจัดการป้าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการแสวงหาแหล่งทุน องค์ความรู้จากภาคส่วนต่าง ๆ ตลอดจนรูปแบบของเครือข่าย ระดับการมีส่วนร่วมระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการป้าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่
3. เพื่อศึกษาแนวทางจัดการป้าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ตามแนวคิดและหลักการของศาสตร์พระราชา เศรษฐกิจพอเพียง และหลักการเข้าใจ-เข้าถึง-พัฒนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการจัดการป่าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

การวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ที่มีบทบาทในการจัดการป่าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ประกอบด้วย 1) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ 5 ราย ได้แก่ หัวหน้าส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ ที่ 3 สาขาแพร่ เจ้าหน้าที่ส่วนจัดการป่าชุมชน หัวหน้าสำนักจัดการป่าชุมชน หัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ พร.10 (แม่ต้า) ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลตำผามอก 2) ผู้นำชุมชน 2 ราย ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านบ้านปาง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านปาง 3) ผู้แทนภาคส่วนอื่น ๆ 3 ราย ประกอบด้วย ภาคเอกชน ภาควิชาการและสถาบันการศึกษา ได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ สาขาวิชาการจัดการป่าไม้ และภาคประชาสังคม ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดบ้านปาง 4) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน 15 ราย ประกอบด้วย คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปาง เยาวชนอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านปาง และประชาชนในพื้นที่บ้านปาง รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 25 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง สำหรับใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม มีการกำหนดประเด็นที่ต้องการศึกษาไว้ในลักษณะคำถามปลายเปิด เพื่อใช้ในการตั้งคำถามให้อยู่ในขอบเขตของประเด็นที่ต้องการศึกษา โดยมีประเด็นคำถาม 3 ส่วน ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการโดยการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการใช้วิธีการ ดังนี้ 1) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แบบรายบุคคล สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 10 ราย ประกอบด้วย 1.ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ 5 ราย 2.ผู้นำชุมชน 2 ราย และ 3.ผู้แทนภาคส่วนอื่น ๆ 3 ราย ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาท หน้าที่ และภารกิจ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ เพื่อให้ได้ข้อมูลจากประสบการณ์ตรงของผู้เกี่ยวข้อง และ 2) การสนทนากลุ่ม สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน จำนวน 3 กลุ่ม กลุ่มละ 5 ราย รวม 15 ราย ประกอบด้วย 1.คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปาง 5 ราย 2.เยาวชนอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านปาง 5 ราย และ 3.ประชาชนในพื้นที่บ้านปาง 5 ราย โดยแยกดำเนินการสนทนาเป็นรายกลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูล ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และแนวทางการจัดการป่าชุมชนบ้านปาง จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มอย่างครอบคลุม โดยผู้วิจัยเป็นผู้ทำหน้าที่ดำเนินการสนทนาตั้งประเด็น พูดคุย ชักถาม กระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนบ้านปางตามประเด็นที่กำหนดไว้ได้อย่างทั่วถึง

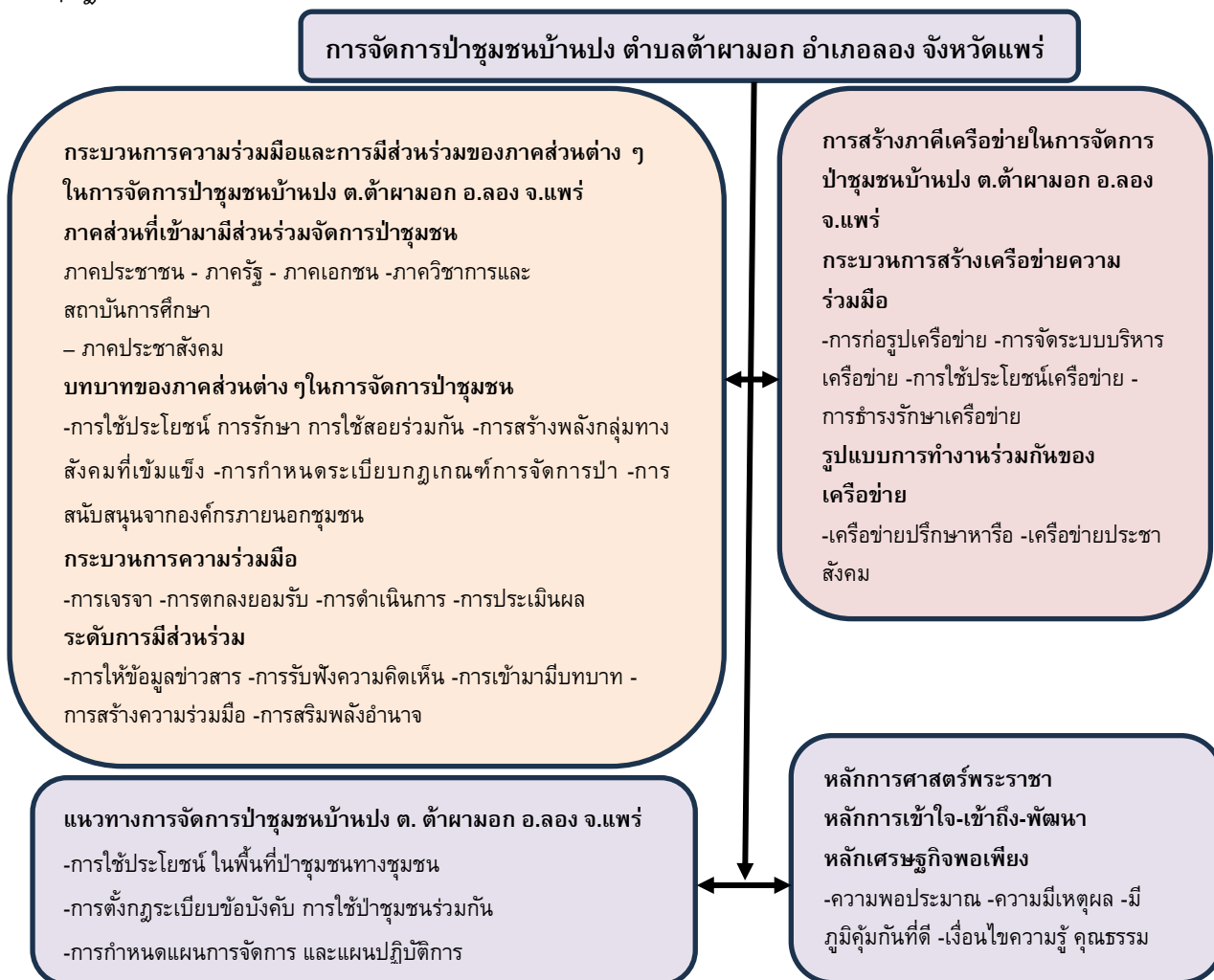
การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการโดยการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย โดยมีลำดับการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ 1) วิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย จากผู้ให้ข้อมูลตามที่กำหนดไว้ 2) เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วน นำข้อมูลมาทำการสรุป เพื่อตอบคำถามหลัก ที่กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์แต่ละข้อ 3) สรุปผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้แต่ละข้อ 4) อภิปรายผลการศึกษา นำผลการศึกษาที่เป็นประเด็นสำคัญและน่าสนใจมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างข้อสรุปและองค์ความรู้รอบยอดที่ได้รับจากการศึกษา

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ประกอบด้วย 2 วิธี ได้แก่ 1) ด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการศึกษาจากเอกสาร เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้มีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันอย่างไร และ 2) ด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกัน ได้แก่ ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน ผู้แทนภาคส่วนอื่น ๆ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน โดยใช้ประเด็นคำถามเดียวกันในการตรวจสอบความสอดคล้อง ความแตกต่าง และความขัดแย้งของข้อมูล ตลอดจนตรวจสอบร่วมกับข้อมูลจากเอกสารที่เก็บรวบรวมระหว่างการศึกษาวิจัย เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือและครอบคลุมบริบทของการศึกษาในครั้งนี้

กรอบแนวคิด

ในการศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง ตำบลตำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้สามารถนำทฤษฎีแนวคิด และเอกสารที่เกี่ยวข้องมาใช้อำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ที่มา : ปรัชญา มะศักดิ์ และศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, 2569

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

ข้อมูลผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. กระบวนการความร่วมมือ ภาคส่วนที่ร่วมมือ และมีส่วนร่วม ระดับการมีส่วนร่วม และบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคส่วน ในการร่วมจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง ตำบลตำผาหมอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

ผลการศึกษาพบว่า การจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง ตำบลตำผาหมอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ มีภาคส่วนที่เข้ามาให้ความร่วมมือ ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และประชาชนในพื้นที่ โดยเริ่มต้นขับเคลื่อนภายใต้หลัก “บวร” (บ้าน-วัด-โรงเรียน) เป็นกลไกในการสร้างการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชนในการดูแลรักษาป่า ต่อมาจึงมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนา ต่อยอด

บทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง ประกอบด้วย 1) การกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนและสมาชิกในชุมชนร่วมกันกำหนดผ่านการประชุมประชาคม มีการแบ่งพื้นที่ป่าเป็นเขตอนุรักษ์และเขตใช้สอย โดยมีหน่วยงานป่าไม้สนับสนุนความรู้ด้านกฎหมาย การกำหนดแนวเขต และการจัดทำแผนที่ 2) การร่วมสร้างและปฏิบัติตามระเบียบและกฎเกณฑ์ โดยชุมชนจัดทำแผนจัดการป่าชุมชนระยะ 5 ปี ครอบคลุมการอนุรักษ์ พื้นฟู พัฒนา ควบคุม และใช้ประโยชน์ พร้อมกำหนดกติกาที่สมาชิกยอมรับและถือปฏิบัติร่วมกัน 3) การร่วมสร้างพลังกลุ่มทางสังคมในท้องถิ่นที่เข้มแข็ง โดยชุมชนบ้านโป่งสร้างพลังกลุ่มภายใต้แนวคิด “บวร” ผ่านกิจกรรมปลูกป่า ทำฝาย ทำแนวกันไฟ ตัดไฟฟ้า และเฝ้าระวังการบุกรุก ที่ทุกภาคส่วนร่วมมือกันอย่างต่อเนื่อง มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านโป่งเพื่อสืบทอดแนวคิดการอนุรักษ์สู่คนรุ่นใหม่ รวมถึงมีกลุ่มอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำทรัพยากรจากป่ามาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม และ 4) การให้หรือได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชน โดยหน่วยงานป่าไม้ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง สนับสนุนงบประมาณ องค์ความรู้ และกำกับดูแลด้านกฎหมาย หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ พร.10 (แม่ต๋ำ) สนับสนุนการป้องกันไฟฟ้าและลาดตระเวน องค์การบริหารส่วนตำบลตำผาหมอก สนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ยานพาหนะ และกิจกรรมในพื้นที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ สนับสนุนงานวิจัยด้านทรัพยากรป่าไม้ ส่วนภาคเอกชนและรัฐวิสาหกิจ สนับสนุนงบประมาณผ่านโครงการด้านการอนุรักษ์ป่า โดยมีวัดบ้านโป่งเป็นศูนย์กลางกิจกรรมและการเรียนรู้ของชุมชน นอกจากนี้ ชุมชนยังเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่เครือข่ายภายนอก

กระบวนการความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง เริ่มจาก 1) การพูดคุย เจรจา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับภาคส่วนต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการจัดตั้งป่าชุมชน ผ่านเวทีประชุมหมู่บ้านและการประชาคม 2) การจัดทำข้อตกลงและกติกาชุมชนเป็นลายลักษณ์อักษร บรรจุไว้ในแผนการจัดการป่าชุมชน และกำหนดมาตรการควบคุมหรือบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน 3) การดำเนินงานตามข้อตกลงและการลงโทษ เช่น การลาดตระเวน การป้องกันและควบคุมไฟฟ้า การสร้างฝายชะลอน้ำ และการปลูกป่า ควบคู่กับมาตรการตัดเตือน การปรับ และการจำกัดสิทธิในการใช้พื้นที่ และ 4) การสรุปและประเมินผลร่วมกัน ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการติดตาม สรุป และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ผ่านเวทีประชุม การถอดบทเรียน และการแลกเปลี่ยนข้อมูล เพื่อแก้ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะไปปรับปรุงแนวทางการบริหารจัดการป่าชุมชนให้เหมาะสม

สำหรับระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง ของแต่ละภาคส่วน ประกอบด้วย 5 ระดับ ดังนี้
ระดับที่ 1) การให้ข้อมูลข่าวสาร โดยหน่วยงานภาครัฐให้ความรู้ด้านกฎหมาย แนวทางดำเนินงาน ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการและงบประมาณสนับสนุน ระดับที่ 2) การรับฟัง รับรู้ และเข้าใจปัญหา โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนสะท้อนปัญหา แสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง ระดับที่ 3) การนำความคิดเห็น ข้อมูล และความต้องการมาพิจารณาร่วมกัน โดยชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้นำความคิดเห็น ข้อมูล และความต้องการของคนในพื้นที่มาร่วมพิจารณา เพื่อกำหนดกติกาการใช้ทรัพยากร การแบ่งโซนพื้นที่ การจัดการน้ำ และการควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าของบุคคลภายนอก ระดับที่ 4) การเพิ่มบทบาทในการตัดสินใจร่วมกัน โดยชุมชนมีบทบาทเป็นผู้ร่วมตัดสินใจในการจัดการป่าชุมชนทุกขั้นตอน สามารถกำหนดแนวทาง กฎระเบียบ และกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง ผ่านการประชุมและการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ และระดับที่ 5) การเสริมพลังอำนาจ โดยชุมชนสามารถกำหนดแนวทางและตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนด้วยตนเอง ผ่านเวทีประชุมและมติของชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการตัดสินใจร่วมกัน ขณะที่หน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่สนับสนุน ให้คำปรึกษา และเสริมศักยภาพแก่ชุมชนในฐานะพี่เลี้ยง

2. กระบวนการสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการแสวงหาแหล่งทุน องค์ความรู้จากภาคส่วนต่าง ๆ รูปแบบของเครือข่าย และระดับการร่วมมือกันทำงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง ตำบลตำผาหมอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

ผลการศึกษาพบว่า การสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการแสวงหาแหล่งทุน องค์ความรู้ในการจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง จากสำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ สำนักงานจัดการป่าชุมชน หน่วยป้องกันรักษาป่าที่พร.10 (แม่ต้า) องค์การบริหารส่วนตำบลตำผาหมอก ผู้นำชุมชน ประชาชน ภาคเอกชน ภาควิชาการและสถาบันการศึกษา และวัดบ้านโป่ง มีกระบวนการสร้างภาคีเครือข่ายตามขั้นตอน ดังนี้ 1) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เริ่มจากการสร้างความตระหนักถึงปัญหาความแห้งแล้งและขาดแคลนน้ำ จึงเกิดการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้ความร่วมมือของบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร.) ก่อนเชื่อมโยงความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบล ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อสนับสนุนองค์ความรู้ งบประมาณ และทรัพยากรในการดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง 2) การจัดระบบบริหารเครือข่าย มีลักษณะการทำงานร่วมกันตามบทบาทและศักยภาพของแต่ละภาคส่วน โดยคณะกรรมการป่าชุมชนทำหน้าที่หลักในการบริหารจัดการป่า องค์การบริหารส่วนตำบลสนับสนุนงบประมาณ ทรัพยากร วัดทำหน้าที่ปลูกฝังจิตสำนึก ขณะที่หน่วยงานป่าไม้ทำหน้าที่กำกับดูแลและให้คำแนะนำ มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกันผ่านการประชุม กลุ่มไลน์ การศึกษาดูงาน และการลงพื้นที่ร่วมกัน 3) การใช้ประโยชน์จากเครือข่าย เพื่อประสานงาน แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ระดมทรัพยากร งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ โดยชุมชนบ้านโป่งมีบทบาททั้งในฐานะผู้เรียนรู้และผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการศึกษาดูงาน การเป็นวิทยากร และการเปิดพื้นที่ให้เครือข่ายอื่นเข้ามาเรียนรู้ รวมถึงใช้สื่อออนไลน์ประชาสัมพันธ์และขยายความร่วมมือ และ 4) การธำรงรักษาเครือข่าย โดยชุมชนบ้านโป่งและภาคีเครือข่ายดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เช่น การปลูกป่า การทำฝายชะลอน้ำ การทำแนวกันไฟ และการบวชป่า รวมถึงจัดตั้งกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านโป่ง เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นและพัฒนาเป็นกำลังสำคัญของชุมชนและเครือข่ายในอนาคต

สำหรับรูปแบบของเครือข่ายและระดับการร่วมมือกันทำงานของภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการป่าชุมชนบ้านปาง พบว่า มีการทำงานร่วมกัน 3 รูปแบบ ดังนี้ 1) การทำงานภายใต้กรอบนโยบายของภาครัฐ โดยหน่วยงานภาครัฐกำหนดกรอบนโยบาย ระเบียบ และเงื่อนไขในการดำเนินงาน ขณะที่ชุมชนนำแนวทางดังกล่าวมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชน รวมถึงเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมตัดสินใจ 2) การทำงานแบบพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชน เป็นการพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชนในรูปแบบไม่เป็นทางการที่มีมาอย่างต่อเนื่อง โดยชุมชนเป็นแกนหลักในการคิด วางแผน ตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติ ขณะที่หน่วยงานภาครัฐและองค์กรท้องถิ่นสนับสนุนองค์ความรู้ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และคำแนะนำด้านกฎหมาย และ 3) การทำงานร่วมกันแบบกึ่งเป็นทางการ โดยทุกภาคส่วนมีบทบาทร่วมกันอย่างชัดเจน ตามศักยภาพของแต่ละภาคส่วน โดยมีชุมชนเป็นผู้ดำเนินการหลัก หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนองค์ความรู้และงบประมาณ สถาบันการศึกษาสนับสนุนด้านวิชาการ และภาคเอกชนร่วมดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายมีทั้งแบบเป็นทางการ เช่น มีการดำเนินโครงการ การใช้งบประมาณ และการประสานงาน ผ่านหนังสือราชการตามระเบียบของหน่วยงานภาครัฐ ส่วนความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการใช้การติดต่อผ่านโทรศัพท์ กลุ่มไลน์ เสียงตามสาย และการพูดคุยกันโดยตรงเพื่อให้การประสานงานมีความคล่องตัวและสามารถแก้ไขปัญหาได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น

3. แนวทางจัดการป่าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผาหมอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ตามแนวคิดและหลักการของศาสตร์พระราชา เศรษฐกิจพอเพียง และหลักการเข้าใจ-เข้าถึง-พัฒนา

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านปางได้นำแนวคิดและหลักการของศาสตร์พระราชา เศรษฐกิจพอเพียง และหลักการ “เข้าใจ-เข้าถึง-พัฒนา” มาใช้ในการจัดการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง ดังนี้ การจัดการภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีจุดเน้นที่การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก ขณะที่หน่วยงานภายนอกสนับสนุนด้านองค์ความรู้ งบประมาณ และกิจกรรมต่าง ๆ โดยคนในชุมชนยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ และการพึ่งพาตนเอง ทุกครัวเรือนปลูกพืชผักไว้สำหรับบริโภคภายในบ้าน ผ่านแนวคิด “ยกป่ามาไว้ในบ้าน” และ “ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดรายจ่าย และลดการพึ่งพาทรัพยากรจากป่าธรรมชาติ รวมถึงรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างรายได้และเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชน

สำหรับการนำหลักการ “เข้าใจ-เข้าถึง-พัฒนา” มาประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าชุมชนบ้านปาง เริ่มจากการทำความเข้าใจปัญหาและบริบทของพื้นที่ เช่น ปัญหาความแห้งแล้ง การขาดแคลนน้ำ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ และความต้องการของคนในชุมชนอย่างรอบด้าน ผ่านการพูดคุย ประชุม และแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกัน จากนั้นจึงเข้าถึงและสร้างการมีส่วนร่วมโดยผู้นำชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานป่าไม้ร่วมสร้างความไว้วางใจ ความตระหนักรู้ และการมีส่วนร่วมผ่านการประชุม การลงพื้นที่ ก่อนกำหนดแนวทางการพัฒนา เช่น การสร้างฝาย การแบ่งพื้นที่ป่าออกเป็น 5 โซน การกำหนดกติกาการใช้ทรัพยากร และการพัฒนากิจกรรมสร้างรายได้ โดยใช้ศักยภาพของชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาและค่อย ๆ เชื่อมโยงกับภายนอกอย่างต่อเนื่อง

ในส่วนของแนวทางการจัดการป่าชุมชนบ้านปาง ประกอบด้วย 1) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เริ่มจากการจัดการผลผลิตป่าชุมชน โดยชุมชนมีการเพาะชำกล้าไม้ ปลูกป่า บำรุงรักษา ทำแนวกันไฟ ลาดตระเวน โดยอาศัยทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสนับสนุนจากหน่วยงานป่าไม้และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนการจัดการผลประโยชน์

ป่าชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การเก็บของป่า การแปรรูปไม้ไผ่ การใช้สมุนไพร การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ 2) การตั้งกฎระเบียบและข้อบังคับการใช้ป่าชุมชนร่วมกัน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผ่านการประชุมและประชาคมหมู่บ้าน มีคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นกลไกหลัก และเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน บ้าน วัด และโรงเรียน ร่วมแสดงความคิดเห็นและกำหนดกติกาเพื่อให้เกิดการยอมรับและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง มีมาตรการลงโทษกรณีฝ่าฝืน เช่น การตัดเดือน การปรับเงิน การปลูกป่าทดแทน การจำกัดสิทธิในการใช้ประโยชน์ และ 3) การกำหนดแผนการจัดการและแผนปฏิบัติการ เริ่มจากคณะกรรมการป่าชุมชนสำรวจข้อมูลทรัพยากร วิเคราะห์ปัญหา กำหนดแนวทางการดำเนินงาน และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านและภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมวางแผนและตัดสินใจผ่านเวทีประชาคม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ขณะที่หน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้สนับสนุนด้านวิชาการ กฎหมาย และการกำกับดูแล รวมถึงมีการติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงแผนอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากหน่วยงานป่าไม้และที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม

อภิปรายผล

จากผลการศึกษามีประเด็นที่ผู้วิจัยขอนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. กระบวนการความร่วมมือ ภาคส่วนที่ร่วมมือ และมีส่วนร่วม ระดับการมีส่วนร่วม และบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคส่วน ในการร่วมจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง ตำบลตำผาหมอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

ผลการศึกษาพบว่า การจัดการป่าชุมชนบ้านโป่ง ตำบลตำผาหมอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ มีภาคส่วนที่เข้ามาให้ความร่วมมือ ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และประชาชนในพื้นที่ โดยเริ่มต้นขับเคลื่อนจากกลไกภายในชุมชน ภายใต้หลัก “บวร” (บ้าน-วัด-โรงเรียน) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในการดูแลรักษาป่า หลังจากนั้นจึงมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาในระยะต่อมา ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดาริน ดำแดง (2562) ที่พบว่า การจัดการป่าชุมชนบ้านหนองห้วย มีการบูรณาการความร่วมมือของหลายภาคส่วนในพื้นที่ ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ โดยร่วมกันดำเนินงานผ่านกระบวนการร่วม ประสพการณ์ การกำหนดรูปแบบการทำงาน การกำหนดทางเลือก และการดำเนินกิจกรรมพัฒนาร่วมกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของพีรวัฒน์ วันสวัสดิ์ (2567) ที่พบว่า การจัดการป่าชุมชนบ้านต้นผึ้งตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีกระบวนการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ประชาชน ชุมชน ภาคเอกชน โดยการสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน อย่างไรก็ตาม กรณีบ้านโป่งแสดงให้เห็นเพิ่มเติมว่า ความร่วมมือที่มีความต่อเนื่องมีได้เริ่มจากการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอกเป็นสำคัญ แต่เกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชน โดยสมาชิกมีเป้าหมายร่วมและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของการจัดการป่า ก่อนขยายความร่วมมือไปยังภาคส่วนภายนอก

โดยบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนบ้านปง ครอบคลุมการร่วมกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การจัดทำแผนการจัดการประชุมชนพร้อมกำหนดกติกาที่สมาชิกยอมรับและถือปฏิบัติร่วมกัน ตลอดจนมีการสร้างพลังกลุ่มทางสังคมที่เข้มแข็งภายใต้แนวคิด “บวร” ผ่านกิจกรรมปลูกป่า ทำฝาย ทำแนวกันไฟ และการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านปงเพื่อสืบทอดแนวคิดการอนุรักษ์สู่คนรุ่นใหม่ ขณะที่หน่วยงานภายนอกสนับสนุนด้านกฎหมาย องค์ความรู้ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการดำเนินงาน ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการประชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่สรุปโดย ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (2541 อ้างถึงใน สมศักดิ์ ทวีพันธ์, 2564) ไว้ว่าควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อประโยชน์ร่วมกัน การมีพลังกลุ่มทางสังคมในท้องถิ่นที่เข้มแข็ง การมีระเบียบและกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่มีแบบแผนชัดเจนและเป็นที่ยอมรับ และการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชน ซึ่งปรากฏอย่างชัดเจนในกรณีของป่าชุมชนบ้านปง ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การจัดการประชุมชนที่ประสบผลสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการร่วมคิด ร่วมดำเนินงาน และร่วมดูแลทรัพยากรของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการประชุมชนบ้านปง เริ่มจากการพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นผ่านเวทีประชุมและการประชุม ก่อนนำไปสู่การจัดทำข้อตกลงและกติกาชุมชนเป็นลายลักษณ์อักษร จากนั้นจึงร่วมกันดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าตามข้อตกลง พร้อมกำหนดมาตรการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน ตลอดจนมีการสรุป ประเมินผล และถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงการบริหารจัดการประชุมชนอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการความร่วมมือของ Peter Smith Ring และ Andrew H. Van De Ven (อ้างถึงใน ปวีณา ปัญญาวงศ์, 2567) ที่อธิบายว่า กระบวนการความร่วมมือเป็นกระบวนการที่ไม่ได้เป็นเส้นตรง หากแต่เป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์หรือเป็นวงจรเชื่อมโยงกัน ประกอบด้วย การเจรจา การตกลงยอมรับ การดำเนินการ และการประเมิน กรณีบ้านปงจึงสะท้อนว่า ความร่วมมือมีใช้กิจกรรมที่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว แต่เป็นกระบวนการที่ต้องทบทวนและปรับตามปัญหาและสถานการณ์ โดยใช้เวทีประชุมของชุมชนในการสร้างความเข้าใจ ควบคุมการปฏิบัติตามกติกา และรักษาความต่อเนื่องของความร่วมมือ

สำหรับระดับการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการประชุมชนบ้านปง พบว่า เริ่มจากหน่วยงานภาครัฐให้ข้อมูลด้านกฎหมายและแนวทางการจัดการประชุมชน ต่อมาเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนสะท้อนปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ก่อนนำข้อมูลและความต้องการมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อกำหนดกติกาการใช้ทรัพยากร การแบ่งโซนพื้นที่ป่า นอกจากนี้ ชุมชนบ้านปงยังมีบทบาทในการตัดสินใจทุกขั้นตอน สามารถกำหนดแนวทางกฎระเบียบ และกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน การจัดทำแผนประชุมชน การกำหนดกฎระเบียบ และการดำเนินกิจกรรม ผ่านเวทีประชุมและมติของชุมชน ขณะที่หน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่สนับสนุน ให้คำปรึกษา และเสริมศักยภาพแก่ชุมชนในฐานะพี่เลี้ยง ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation Spectrum) ของ International Association for Public Participation (อ้างถึงใน อรทัย ก๊กผล, 2553) ที่อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ 1. การให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) เพื่อให้เกิดการรับรู้และสร้างความเข้าใจ

2. การรับฟังความคิดเห็น (Consult) เพื่อให้ได้ข้อมูลและความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาทางเลือกและแนวทางแก้ไข
3. การเข้ามามีส่วนร่วม (Involve) เป็นการเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมให้กับประชาชน มีการรับฟังความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนเพื่อนำมาพิจารณาอย่างแท้จริง 4. การสร้างความร่วมมือ (Collaborate) เพื่อเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ ตั้งแต่การระบุปัญหา พัฒนาทางเลือกและแนวทางแก้ไข และ 5. การเสริมพลังอำนาจ (Empower) เป็นการเพิ่มบทบาทให้กับประชาชน ชุมชนให้เป็นผู้ร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาหรือกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองได้

2. กระบวนการสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการแสวงหาแหล่งทุน องค์ความรู้จากภาคส่วนต่าง ๆ รูปแบบของเครือข่าย และระดับการร่วมมือกันทำงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการป่าชุมชนบ้านปง ตำบลตำผาหมอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

ผลศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการแสวงหาแหล่งทุน องค์ความรู้จากภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการป่าชุมชนบ้านปง เริ่มจากการก่อรูปเครือข่ายที่เกิดจากความตระหนักร่วมของคนในชุมชนต่อปัญหาความแห้งแล้งและการขาดแคลนน้ำ ชุมชนจึงรวมตัวกันฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ภายใต้ความร่วมมือของบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร.) ก่อนเชื่อมโยงกับภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา โดยคณะกรรมการป่าชุมชนทำหน้าที่หลักในการบริหารจัดการป่า ขณะที่ภาคส่วนต่าง ๆ สนับสนุนตามบทบาทและศักยภาพของตน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกันผ่านการประชุม กลุ่มไลน์ การศึกษาดูงาน และการลงพื้นที่ ตลอดจนมีการใช้ประโยชน์จากเครือข่ายเพื่อประสานงาน แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ระดมทรัพยากร งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนมีการธำรงรักษาเครือข่าย โดยดำเนินกิจกรรมดูแลรักษาป่าร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งจัดตั้งกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้จากฐานสู่รุ่น ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ที่อธิบายว่า กระบวนการสร้างเครือข่ายประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) การก่อรูปเครือข่าย โดยรัฐหรือประชาชนเป็นผู้ริเริ่ม โดยเริ่มจากการตระหนักและตื่นตัวในปัญหาและเริ่มสำนึกถึงความจำเป็นที่ต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา 2) การจัดระบบบริหารเครือข่าย เช่น การจัดบทบาทหน้าที่ การจัดระบบติดต่อสื่อสาร การจัดระบบเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีความราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์ 3) การใช้ประโยชน์เครือข่าย เพื่อเป็นเวทีในการนำเสนอหรือประสานงาน แลกเปลี่ยนความรู้ ระดมทรัพยากร และผลักดันประเด็นใหม่ ๆ ของเครือข่าย และ 4) การธำรงรักษาเครือข่าย มีการจัดกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การรักษาสัมพันธภาพที่ดี การจัดหาทรัพยากรสนับสนุน การให้ความช่วยเหลือและแก้ปัญหา และการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

รูปแบบของเครือข่ายและระดับการร่วมมือกันทำงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการป่าชุมชนบ้านปง มีการทำงานร่วมกัน 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การทำงานภายใต้กรอบนโยบายของภาครัฐ โดยชุมชนนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ 2) การทำงานแบบพึ่งพาอาศัยกันในรูปแบบไม่เป็นทางการ โดยชุมชนเป็นแกนหลัก ขณะที่ภาครัฐและองค์กรท้องถิ่นให้การสนับสนุน และ 3) การทำงานร่วมกันแบบกึ่งเป็นทางการ โดยทุกภาคส่วนมีบทบาทร่วมกันอย่างชัดเจน ตามศักยภาพของแต่ละภาคส่วน ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายมีทั้งแบบเป็นทางการผ่านโครงการ งบประมาณ และหนังสือราชการ และแบบไม่เป็นทางการผ่านโทรศัพท์ กลุ่มไลน์ เสียงตามสาย และการ

พูดคุยโดยตรง เพื่อให้การประสานงานมีความคล่องตัวและสามารถแก้ไขปัญหาได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของเครือข่ายที่ วีระศักดิ์ เครือเทพ (2550) ได้จัดแบ่งรูปแบบของเครือข่ายไว้ ดังนี้ 1) เครือข่ายการปรึกษาหารือ เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาให้ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และปรึกษาหารือ โดยภาครัฐเป็นหน่วยงานหลักในการตัดสินใจและเลือกใช้ข้อมูลจากภาคส่วนต่าง ๆ 2) เครือข่ายประชาสังคม มีลักษณะการทำงานพึ่งพาอาศัยกันแบบไม่เป็นทางการ โดยภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทหลักในการดำเนินการทุกขั้นตอน และภาครัฐให้การสนับสนุนตามความจำเป็น และ 3) เครือข่ายความร่วมมือ เป็นรูปแบบการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ อย่างชัดเจนและต่อเนื่อง มีการกำหนดความรับผิดชอบ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และทรัพยากรต่าง ๆ ระหว่างกัน นอกจากนี้ ผลการศึกษาดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดรูปแบบการทำงานร่วมกันแบบหลายภาคส่วน หรือ Collaborative Governance ของ วสันต์ เหลืองประพัสร์ (2555 อ้างถึงใน สรุณี สื่อเศรษฐสิทธิ์, 2564) และแนวคิดของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2554 อ้างถึงใน ณัฐพล นามวงศ์, 2568) ที่อธิบายว่าความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ (ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น) เอกชน และภาคประชาสังคม เป็นการร่วมมือแบบหลายภาคส่วน สามารถแบ่งระดับความร่วมมือได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) การประสานงานกัน 2) การประสานความร่วมมือ และ 3) การเข้ามามีส่วนร่วมกันทำงาน ดังเช่น ความร่วมมือระหว่างป่าไม้ องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และชุมชน เพื่อทำข้อตกลงในการจัดการป่าร่วมกัน โดยมีการออกกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และแนวทางการทำงานร่วมกัน เป็นต้น

3. แนวทางจัดการป่าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ตามแนวคิดและหลักการของศาสตร์พระราชา เศรษฐกิจพอเพียง และหลักการเข้าใจ-เข้าถึง-พัฒนา

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านปางนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก ชุมชนยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ และการพึ่งพาตนเอง ผ่านแนวคิด “ยกป่ามาไว้ในบ้าน” และ “ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดรายจ่ายและการพึ่งพาทรัพยากรจากป่า ตลอดจนรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างรายได้ โดยมีหน่วยงานภายนอกสนับสนุนองค์ความรู้งบประมาณ และกิจกรรมต่าง ๆ ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับศาสตร์พระราชาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร (2554) ที่อธิบายว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย 1. ความพอประมาณ คือ ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น 2. ความมีเหตุผล คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงอย่างมีเหตุผล และ 3. การมีภูมิคุ้มกัน คือ การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอกและภายใน โดยมีเงื่อนไข 2 ประการ ได้แก่ ความรู้ และคุณธรรม โดยชุมชนใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างพอประมาณ มีการกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ รวมถึงมีการสร้างภูมิคุ้มกันด้านอาหารและเศรษฐกิจผ่านการปลูกพืชไว้บริโภคและการพัฒนาอาชีพจากทรัพยากรในพื้นที่ พร้อมทั้งนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้จากหน่วยงานภายนอกมาประยุกต์ใช้ โดยยึดหลักความสามัคคีและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สะท้อนถึงการจัดการป่าชุมชนบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง การใช้ทรัพยากรอย่างสมดุล และการสร้างความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การนำหลัก “เข้าใจ-เข้าถึง-พัฒนา” มาประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าชุมชนบ้านปาง พบว่า ชุมชนบ้านปางนำหลักการ “เข้าใจ-เข้าถึง-พัฒนา” มาประยุกต์ใช้ โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจปัญหาและบริบทของพื้นที่ ทั้งปัญหาความแห้งแล้ง การขาดแคลนน้ำ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ และความต้องการของชุมชน ผ่านการพูดคุยประชุม และแลกเปลี่ยนข้อมูล จากนั้นจึงสร้างความไว้วางใจ ความตระหนักรู้ และการมีส่วนร่วมระหว่างผู้นำชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานป่าไม้ ก่อนร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนา เช่น การสร้างฝาย การแบ่งพื้นที่ป่า การกำหนดกติกาการใช้ทรัพยากร และการพัฒนากิจกรรมสร้างรายได้ โดยใช้ศักยภาพของชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาและเชื่อมโยงกับภายนอกอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการ เข้าใจ-เข้าถึง-พัฒนา ที่ สมบัติ นพรัก (2561) และอัญชลีกร กรวยสวัสดิ์ (2557) ได้สรุปว่า หลักการของศาสตร์พระราชา “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านและชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากการ “เข้าใจ” ปัญหาและบริบทของพื้นที่อย่างรอบด้าน ต่อมาคือการ “เข้าถึง” โดยสร้างความไว้วางใจ ความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมกับชุมชน และขั้นสุดท้ายคือ “พัฒนา” โดยนำทรัพยากร ความรู้ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนมาบริหารจัดการร่วมกัน โดยมีหน่วยงานของรัฐให้คำปรึกษา สนับสนุน ต่อยอดการพัฒนา โดยคนในชุมชนเป็นกำลังสำคัญ เพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากภายในชุมชนเอง หรือ “การระเบิดจากข้างใน” อันนำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งปรากฏชัดในกรณีของชุมชนบ้านปาง โดยสะท้อนหลัก “การระเบิดจากข้างใน” กล่าวคือ ชุมชนเริ่มต้นดำเนินการจากศักยภาพและความร่วมมือของคนภายในชุมชน ก่อนเชื่อมโยงการสนับสนุนจากภายนอกเพื่อเสริมศักยภาพและต่อยอดการพัฒนา

แนวทางการจัดการป่าชุมชนบ้านปาง ประกอบด้วย 1) การจัดการผลผลิตและผลประโยชน์จากป่า โดยชุมชนมีการเพาะชำกล้าไม้ ปลูกและบำรุงรักษาป่า ทำแนวกันไฟ ลาดตระเวน และใช้ประโยชน์จากของป่า สมุนไพร ไม้ไผ่ แหล่งน้ำ ตลอดจนพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และวิสาหกิจชุมชน 2) การกำหนดกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชนร่วมกัน ผ่านการประชุมและประชาคมหมู่บ้าน พร้อมกำหนดมาตรการลงโทษผู้ฝ่าฝืน และ 3) การจัดทำแผนการจัดการและแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยมีหน่วยงานป่าไม้สนับสนุนด้านวิชาการ กฎหมาย และกำกับดูแล รวมถึงติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงแผนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการจัดการป่าชุมชนตามหลักความรู้ทางวิชาการป่าไม้ และความรู้ด้านอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยได้นำมาปรับใช้เป็นแนวทางดำเนินการจัดการป่าชุมชน เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่อง มีหลักที่สำคัญ ได้แก่ (โกมล แพรกทอง, 2535 อ้างถึงใน รณกฤต จักรเงิน, 2560) 1) การจัดการผลผลิตป่าชุมชน เพื่อเพิ่มปรับปรุง รักษาผลผลิต ให้มีความยั่งยืน ได้แก่ การเพาะชำกล้าไม้ การปลูกป่า การบำรุงรักษาป่า และการป้องกันรักษาป่า โดยมีการกำหนดขอบเขตของป่า ตรวจตรา จัดเวรยาม ทำแนวกันไฟ และกำหนดมาตรการในการควบคุมดูแลรักษาป่า และ 2) การจัดการผลประโยชน์ของป่าชุมชนให้ตรงกับความต้องการของชุมชน แบ่งเป็นการใช้ประโยชน์ของผลผลิตไม้และของป่า เช่น แหล่งเชื้อเพลิง อาหาร ยาสมุนไพร ไม้ใช้สอย และการใช้ประโยชน์ต่อการจัดบริการสาธารณะของชุมชนท้องถิ่น เช่น เป็นแหล่งชับน้ำ แหล่งพักผ่อนหย่อนใจ สถานที่ศึกษา และสถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น ข้อค้นพบสำคัญจากกรณีการจัดการป่าชุมชนบ้านปางสะท้อนให้เห็นว่า การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ได้แยกออกจากกัน หากแต่เชื่อมโยงกันผ่านกติกาที่ชุมชนร่วมกันกำหนด แผนการจัดการป่าชุมชนที่มีความ

ชัดเจน ตลอดจนการมีเครือข่ายสนับสนุนจากภายนอก ส่งผลให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อตอบสนองต่อการดำรงชีวิต ควบคู่ไปกับการรักษาความอุดมสมบูรณ์และความยั่งยืนของป่า

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การจัดการป่าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่” ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการคิด วางแผน ตัดสินใจ และกำหนดกติกาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ภายใต้กรอบกฎหมายและหลักวิชาการที่เกี่ยวข้อง

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนงบประมาณ องค์ความรู้ และการพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการป่าชุมชน ผู้นำชุมชน และเยาวชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันไฟป่า การจัดการน้ำ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและบริหารจัดการป่าได้อย่างยั่งยืน

3) ควรส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพื่อสนับสนุนการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การวิจัย และการพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

4) หน่วยงานภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการสนับสนุนการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการจัดการป่าชุมชนแก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ เพื่อสร้างจิตสำนึก ความตระหนัก และการสืบทอดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากรุ่นสู่รุ่น

5) ควรส่งเสริมการต่อยอดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเหมาะสม เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากป่า การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อสร้างรายได้ควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่อื่น เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับป่าชุมชนบ้านปาง ทั้งในด้านการกระบวนกรมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย และแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากร เพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสม และสามารถประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นได้

2) ควรมีการศึกษาด้านผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการจัดการป่าชุมชนบ้านปางในระยะยาว เช่น ด้านรายได้ คุณภาพชีวิต ความเข้มแข็งของชุมชน และความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

3) ควรมีการศึกษาบทบาทของเยาวชนและกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน เพื่อหาแนวทางในการสร้างผู้นำรุ่นใหม่และการสืบทอดการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

4) ควรมีการศึกษาการพัฒนามูลค่าเพิ่มของทรัพยากรจากป่าชุมชน เช่น ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ สมุนไพร หรือคาร์บอนเครดิต เพื่อหาแนวทางในการสร้างรายได้และพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เอกสารอ้างอิง

กรมป่าไม้. (2552). การป่าไม้ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

กรมป่าไม้. (2563). แนวทางการจัดการป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562. ค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2568, จาก

https://www.forest.go.th/communityexpert/wp-content/uploads/sites/118/2020/03/T_0071.pdf

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: ชัดเชส มีเดีย.

ดาริน ดำแดง. (2562). กระบวนการสร้างคุณค่าสาธารณะของนวัตกรรมการบริหารจัดการป่าชุมชน หมู่บ้านหนองห่าย องค์การบริหารส่วนตำบลข่วงเปา อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 11(2), 55-86.

ณัฐนิชา นาคน้อย. (2566). ความสัมพันธ์ของลักษณะโครงสร้างสังคมพืชและสมบัติดินบริเวณป่าผสมผลัดใบในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปาง จังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ณัฐพล นามวงศ์. (2568). การจัดบริการสาธารณะด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง. วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์, 8(2), 470-503.

เทียน กันทะล้น. (2563). ป่าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่.แพร่: ผู้แต่ง.

ปริวัตร นันติ. (2555). ความขัดแย้งระหว่างสิทธิชุมชนกับการจัดการสวนป่าแม่หอพระ จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ปวีณา ปัญญาวงศ์. (2567). การดำเนินงานของเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชในการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พีรวัฒน์ วันสวัสดิ์. (2567). กระบวนการความร่วมมือในการจัดการป่าชุมชนบ้านต้นผึ้ง ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

รณกฤต จักรเงิน. (2560). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนอง ตำบลศรีสะเกษ อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน. การค้นคว้าแบบอิสระเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ราชกิจจานุเบกษา. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. ราชกิจจานุเบกษา, 134(40 ก), 1-90.

รัฐพงศ์ บุญญานวัตร. (2554). การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตดุสิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2550). เครือข่าย: นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: ซีโน ดีไซน์.

สถาบันลูกโลกสีเขียว. (2567). ชุมชนบ้านปาง จังหวัดแพร่: การจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบหมุน ๑. ค้นเมื่อ 25

กรกฎาคม 2568, จาก

<https://www.greenglobeinstitute.com/Frontend/Content.aspx?ContentID=1b194366-6a10-4a88-8b84-841308b10bf7>

สมบัติ นพรัก. (2561). ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาศาสตร์การบริหาร. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สมศักดิ์ ทวีพันธ์. (2564). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนดงมัน ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์เกียรตินิยมมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สรุณี สื่อเศรษฐสิทธิ์. (2564). แนวทางการสร้างความร่วมมือในการจัดการไฟป่าและหมอกควันระหว่างกองร้อย บรรเทาสาธารณภัย มณฑลทหารบกที่ 38 กับหน่วยงานภาครัฐและชุมชน จังหวัดน่าน. การค้นคว้าแบบอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อรทัย กักพล. (2553). การบริหารปกครองสาธารณะ: การบริหารรัฐกิจในสังคมในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อัญชลีกร กรวยสวัสดิ์. (2557). การศึกษากระบวนการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาตามภูมิสังคม พื้นที่ขยายผล โครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ บ้านปาง หมู่ที่ 8 ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

Open Development Thailand. (2563). นโยบายและการบริหารจัดการป่าไม้. ค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2568, จาก <https://thailand.opendevlopmentmekong.net/topics/forestry-policy-and-administration/>